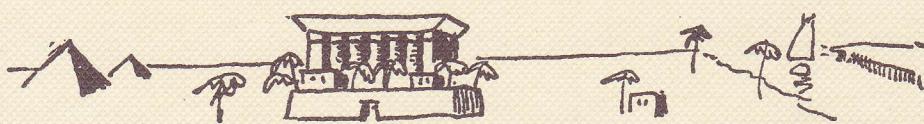

3000 A.C.H. IMPERIUL EGIPEAN

2000 A.C.H. CIVILIZAȚIA ÎN MESOPOTAMIA

NINIVE

1000 A.C.H.

HENDRIK WILLEM VAN LOON ISTORIA OMENIRII

actualizată de
ROBERT SULLIVAN

O poveste fascinantă a experienței umane.
— Wall Street Journal

HENDRIK WILLEM VAN LOON

ISTORIA OMENIRII

Ediție actualizată și introducere de
ROBERT SULLIVAN

Traducere din engleză de
CORNELIA DUMITRU

HUMANITAS
BUCUREȘTI

CUPRINS

<i>Nota editorului</i>	13
<i>Introducere nouă</i>	15
<i>Cuvânt înainte</i>	21
1. Pregătirea scenei	27
2. Primii noștri strămoși	33
3. Omul preistoric. <i>Omul preistoric începe să-și făurească obiecte</i>	37
4. Hieroglifele	41
<i>Egiptenii inventează arta scrisului și aşa începe consemna- rea istoriei</i>	
5. Valea Nilului. <i>Începuturile civilizației din Valea Nilului</i>	46
6. Istoria Egiptului	50
<i>Ascensiunea și prăbușirea Egiptului</i>	
7. Mesopotamia	52
<i>Al doilea centru de civilizație orientală</i>	
8. Sumerienii	54
<i>Scribii sumerieni ale căror tăblițe de argilă povestesc în cunei- forme istoria Asiriei și Babiloniei, marele creuzet semitic</i>	
9. Moise	59
<i>Povestea lui Moise, conducătorul poporului evreu</i>	
10. Fenicienii	63
<i>Fenicienii, care ne-au dat alfabetul</i>	
11. Indo-europenii. <i>Persanii indo-europeni cuceresc lumea semită și pe cea egipteană</i>	65

12. Marea Egee	69
<i>Popoarele din Marea Egee au adus civilizația vechii Asii în sălbăticia Europei</i>	
13. Grecii	74
<i>Între timp, tribul indo-european al elenilor a ocupat Grecia</i>	
14. Orașele grecești	77
<i>Orașele grecești care erau, de fapt, state</i>	
15. Autoguvernarea greacă	80
<i>Grecii au fost primul popor care a încercat dificilul experiment al autoguvernării</i>	
16. Stilul de viață grecesc	84
<i>Cum trăiau grecii</i>	
17. Teatrul grec	88
<i>Originile teatrului, prima formă de divertisment public</i>	
18. Războaiele persane.	91
<i>Cum au apărât grecii Europa de o invazie asiatică și i-au împins pe persani înapoi peste Marea Egee</i>	
19. Atena contra Spartei	98
<i>Atena și Sparta și-au disputat supremația asupra Greciei într-un război lung și dezastroso</i>	
20. Alexandru cel Mare	100
<i>Alexandru Macedon întemeiază un imperiu grec universal – ce s-a ales de această năzuință grandioasă</i>	
21. Un rezumat	102
<i>Un scurt rezumat al capitolelor 1–20</i>	
22. Roma și Cartagina	105
<i>Cartagina, colonie semită pe coasta nordică a Africii, și cetatea indo-europeană a Romei, de pe țărmul vestic al Italiei, s-au înfruntat pentru stăpânirea vestului Mediteranei și Cartagina a fost distrusă</i>	
23. Ascensiunea Romei	120
<i>Cum „s-a întâmplat“ Roma</i>	
24. Imperiul Roman	123
<i>După secole de tulburări și revoluții, Republica Romei a devenit imperiu</i>	
25. Iosua din Nazaret.	134
<i>Povestea lui Iosua din Nazaret, căruia grecii i-au spus Iisus</i>	
26. Căderea Romei	139
<i>Amurgul Romei</i>	

27. Ascensiunea Bisericii	145
<i>Cum a devenit Roma centrul lumii creștine</i>	
28. Mahomed	152
<i>Ahmed, cămilarul care a devenit profetul deșertului arab și ai cărui adepti au cucerit aproape toată lumea cunoscută pentru mai marea slavă a lui Allah, singurul Dumnezeu adevărat</i>	
29. Carol cel Mare	158
<i>Cum a ajuns Carol cel Mare, regele francilor, să poarte titlul de împărat și cum a încercat să reînvie vechiul ideal al imperiului universal</i>	
30. Normanzii	164
<i>De ce oamenii din secolul al X-lea se rugau Domnului să-i ferească de furia normanzilor</i>	
31. Feudalismul	169
<i>Cum Europa Centrală, atacată din trei părți, s-a transformat într-o tabără armată și de ce Europa ar fi pierit fără soldații și administratorii profesioniști care făceau parte din sistemul feudal</i>	
32. Cavalerismul	172
33. Papă contra împărat	175
<i>Bizara loialitate dublă a popoarelor din Evul Mediu și cum a dus ea la conflicte interminabile între papi și sfintii împărați romani</i>	
34. Cruciadele	182
<i>Toate conflictele au fost date uitării atunci când turcii au ocupat Tara Sfântă, au profanat Locurile Sfinte și au perturbat serios comerțul între Orient și Occident. Europa a pornit în cruciadă</i>	
35. Orașul medieval	188
<i>De ce oamenii din Evul Mediu spuneau că „la oraș se respiră liber“</i>	
36. Autogovernarea medievală	198
<i>Populația orașelor și-a afirmat dreptul de a se face auzită în consiliile regale ale țării</i>	
37. Lumea medievală	204
<i>Ce credeau oamenii din Evul Mediu despre lumea în care trăiau</i>	
38. Comerțul medieval	212
<i>Cruciadele au transformat din nou Marea Mediterană într-un nucleu comercial activ și orașele din Peninsula Italică au devenit marele centru de distribuție pentru schimburile cu Asia și Africa</i>	

Respect pentru	220
39. Renașterea	220
<i>Oamenii au îndrăznit iarăși să fie fericiti pentru simplul fapt că trăiau. Au încercat să salveze vestigiile civilizațiilor mai vechi și mai îmbătoare din Roma și Grecia și se mândreau atât de mult cu realizările lor, încât au început să vorbească despre o „renaștere“ a civilizației</i>	
40. Epoca exprimării	231
<i>Lumea a început să simtă nevoie de a da expresie bucuriei de viață proaspăt descoperite. Și-a exprimat fericirea în poezie, în sculptură, în arhitectură, în pictură și în cărțile tipărite</i>	
41. Marile descopeririri	237
<i>Acum, după ce scăpaseră de strânsoarea îngustelor limitări medievale, oamenii aveau nevoie de mai mult spațiu pentru peregrinările lor. Lumea europeană devenise prea mică pentru ambițiile lor. Venise vremea marilor călătorii ale exploratorilor</i>	
42. Buddha și Confucius.	252
<i>Despre Buddha și Confucius</i>	
43. Reforma.....	262
<i>Progresul omenirii s-ar putea compara cel mai bine cu un pendul gigantic care oscilează continuu înainte și înapoi. Indiferența religioasă și entuziasmul artistic și literar al Renașterii au fost urmate de indiferența artistică și literară și de entuziasmul religios al Reformei</i>	
44. Războaiele religioase	272
<i>Epoca marilor controverse religioase</i>	
45. Revoluția Engleză.....	287
<i>Despre ciocnirea dintre „dreptul divin al regilor“ și „dreptul Parlamentului“, mai puțin divin, dar mai rezonabil, care s-a sfârșit dezastroș pentru regele Carol I</i>	
46. Echilibrul puterilor	302
<i>Pe de altă parte, în Franța „dreptul divin al regilor“ s-a afirmat cu mai multă pompă și splendoare ca niciodată, iar ambicia suveranului era temperată doar de legea recent inventată a „echilibrului puterii“</i>	
47. Ascensiunea Rusiei.	307
<i>Povestea misteriosului imperiu moscovit care s-a ivit deodată pe marea scenă politică a Europei</i>	

48. Rusia contra Suediei	314
<i>Rusia și Suedia au purtat multe războaie pentru a-și adju-</i>	
<i>deca poziția de putere principală în nord-estul Europei</i>	
49. Ascensiunea Prusiei.	319
<i>Extraordinara ascensiune a unui mic stat dintr-o zonă moho-</i>	
<i>râtă din nordul Germaniei, numită Prusia</i>	
50. Sistemul mercantil.	323
<i>Cum au încercat să se îmbogătească statele naționale recent</i>	
<i>fondate sau dinastice și ce se înțelege prin sistem mercantil</i>	
51. Revoluția Americană	329
<i>La sfârșitul secolului al XVIII-lea în Europa au sosit vești</i>	
<i>extraordinare despre întâmplări din sălbăticia continen-</i>	
<i>tului nord-american. Urmașii celor care îl pedepsiseră pe</i>	
<i>regele Carol fiindcă insistase asupra „drepturilor sale divine“</i>	
<i>au adăugat un nou capitol la vechea poveste a luptei pentru</i>	
<i>autoguvernare</i>	
52. Revoluția Franceză	340
<i>Marea Revoluție Franceză proclamă pentru toți locuitorii</i>	
<i>Pământului principiile libertății, fraternității și egalității</i>	
53. Napoleon.....	354
54. Sfânta Alianță	366
<i>De îndată ce Napoleon a fost trimis pe Insula Sfânta Elena,</i>	
<i>conducătorii învinși de atâtea ori de „corsicanul“ detestat</i>	
<i>s-au întrunit la Viena și au încercat să anuleze numeroasele</i>	
<i>schimbări iscate de Revoluția Franceză</i>	
55. Marea Reacțiune	377
<i>Au încercat să garanteze lumii o eră de pace netulburată</i>	
<i>suprimând toate ideile noi. L-au transformat pe spionul</i>	
<i>polițienesc în cel mai înalt funcționar din stat, și în scurtă</i>	
<i>vreme închisorile tuturor țărilor se umpluseră cu cei care</i>	
<i>susțineau că poporul are dreptul de a se guverna aşa cum</i>	
<i>crede de cuviință</i>	
56. Independența națională.	384
<i>Dragostea pentru independența națională era totuși prea</i>	
<i>puternică pentru a fi nimicită astfel. Sud-americanii s-au</i>	
<i>răzvrătit cei dintâi împotriva măsurilor reaționare ale</i>	
<i>Congresului de la Viena. Grecia, Belgia, Spania, alături de</i>	
<i>numeroase țări de pe continentul european, le-au călcat pe</i>	
<i>urme, și secolul al XIX-lea s-a umplut de zvonul multor răz-</i>	
<i>boaie de independență</i>	

57. Epoca motorului	403
<i>Pe când popoarele Europei luptau pentru independența națională, lumea lor fusese schimbăț complet de o serie de invenții ce transformaseră greoiul motor cu abur din secolul al XVIII-lea în cel mai loial și eficient sclav al omului</i>	
58. Revoluția socială	414
<i>Noile motoare erau foarte scumpe, și doar bogății și le puteau permite. Bătrânuții tâmplari sau cizmar care lucrase pe cont propriu în micul lui atelier a fost obligat să se angajeze la proprietarii marilor utilaje mecanice și, deși câștiga mai mulți bani decât înainte, și-a pierdut independența, iar asta nu i-a plăcut</i>	
59. Emanciparea	420
<i>Introducerea generalizată a mașinilor nu a adus epoca de fericire și prosperitate prezisă de generația care a văzut înlocuirea diligenței de către tren. S-au propus câteva remedii, însă nici unul nu a rezolvat pe deplin problema</i>	
60. Epoca științei	427
<i>Lumea a trecut și printr-o altă schimbare, mai importantă decât revoluțiile politice și industriale. După generații de opresiune și persecuție, oamenii de știință dobândiseră în cele din urmă libertate de acțiune și acum încercau să descopere legile fundamentale care guvernează Universul</i>	
61. Arta	433
<i>Un capitol despre artă</i>	
62. Expansiunea colonială și războiul	445
<i>Un capitol care ar trebui să vă dea o mulțime de informații politice despre ultimii cincizeci de ani, dar care în realitate conține o serie de explicații și câteva scuze</i>	
63. O lume nouă	454
<i>Primul Război Mondial, care a fost, de fapt, o luptă pentru o lume nouă mai bună</i>	
64. Așa cum va fi totdeauna	463
65. După șapte ani	464
66. Statele Unite se maturizează	479
<i>Un prim capitol despre istoria actuală, scris pentru Piet, Jan, Dirk și Jane van Loon, dar și pentru contemporanii lor, de unchiul Willem</i>	

67. Partenerii „Axei”	484
„Craful resimțit în toată lumea“ grăbește colapsul unei păci clădite pe temelii medievale	
68. Izolaționism și împăciuitorism	493
Cum au început partenerii Axei să-și împartă lumea între ei și de ce au reușit să ajungă atât de departe	
69. Carta Atlanticului	500
Cum „războiul nervilor“ a cedat locul „războiului total“ și cum Hitler a greșit grav câteva calcule	
70. Războiul global	509
Axa a pierdut „bătălia producției“, dar victoria finală a fost obținută de savanții americanii și britanici. Pentru întreaga omenire s-au ivit zorii unei ere noi	
71. Națiunile Unite	519
Cum au moștenit Statele Unite supremăția mondială și cum i-au găzduit pe participanții la un experiment de proporții în relațiile internaționale	
72. O pace agitată	527
Războiul Rece ia amploare în Europa, pe când în alte zone izbucnesc ostilități deschise	
73. Prăbușirea vechii orânduirii	544
Pe măsură ce amintirea războaielor din prima jumătate a secolului XX se estompează, noile generații se străduiesc „să îmblânzească ferocitatea omului și să îndulcească viața lumii“	
74. Nava spațială Pământ	548
Trebuie să menținem sistemele care susțin viața pe Pământ sau să plătim prețul	
75. Pământul ca sat global	553
Minunile științei și tehnologiei au făcut din planeta noastră o lume care se micșorează și i-au înfrățit pe toți oamenii	
76. Începuturile epocii high-tech	556
Tehnologia avansează și izbucnesc noi războaie	
77. Un mileniu nou	589
Noi libertăți și raporturi globale	
78. O linie	619
Cum acea linie pe care ni s-a părut că o vedem în zorii nouului mileniu s-a dovedit înșelătoare	

79. Pe muchie de cuțit	622
<i>Alegerea care era cât pe ce să fie altfel: George W. Bush vs Al Gore și saga numărătorii nebunești a voturilor</i>	
80. O zi tristă	625
<i>Un mic grup de teroriști atacă New Yorkul și schimbă fața lumii</i>	
81. Riposta	628
<i>Statele Unite au parte de compasiune, dar jură răzbunare</i>	
82. O monedă nouă	632
<i>Să cercetăm o clipă ce poate însemna o monedă nouă, ce realizări trecute întruchipează și ce dificultăți viitoare implică</i>	
83. Război în Orientalul Mijlociu, din nou	635
<i>Cum au hotărât Statele Unite să plece la război pentru a preveni un război, dar tot acolo au ajuns</i>	
84. O nouă privire asupra marilor orașe	640
<i>Orașele s-au umplut de locuitori și ne-am dat seama că sunt un habitat natural al oamenilor, ceea ce înseamnă că ne aşteaptă multă muncă</i>	
85. Un om de culoare ajunge președintele Americii	648
<i>La un secol și jumătate după Războiul Civil American, Barack Obama, un senator din Illinois, câștigă niște alegeri istorice</i>	
86. Cereri de iertare	652
<i>O notă foarte scurtă despre ceva ce s-a întâmplat tot mai frecvent în lume pe măsură ce guvernele și-au examinat mai îndeaproape istoria</i>	
87. Declin economic	655
<i>Examinăm o perioadă în care mulți oameni din lumea întreagă și-au pierdut deodată locurile de muncă și ne gândim de ce se întâmplă așa și ce spune asta despre noi</i>	
88. China se întoarce	661
<i>Nu că ar fi plecat vreodată</i>	
89. Primăvara	664
<i>Revoluțiile în Orientalul Mijlociu și drepturile oamenilor de pretutindeni</i>	
90. Prietenii	670
<i>Cum am transformat modul în care comunicăm unii cu alții</i>	
<i>O cronologie ilustrată</i>	
<i>Lista ilustrațiilor</i>	
Indice	682

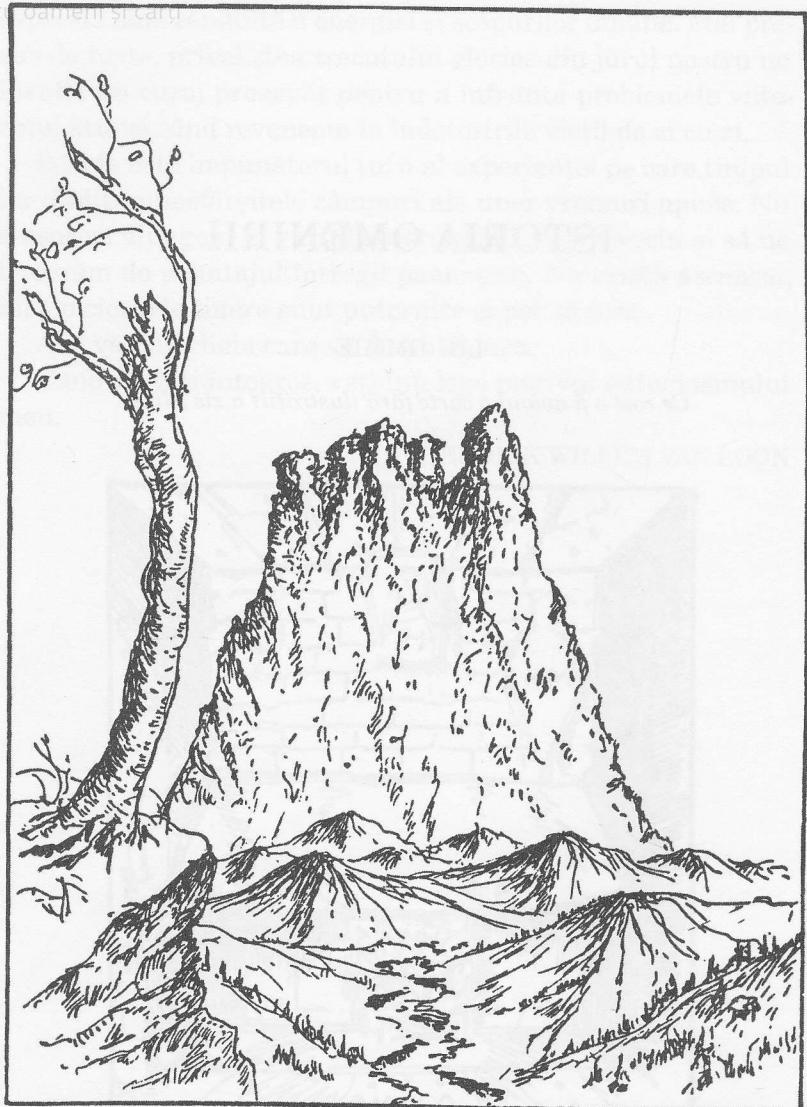
PREZENTAREA CĂRȚII

ISTORIA OMENIRII

LUI JIMMIE

Ce rost o fi având o carte fără ilustrații? a zis Alice.

Hăt-departe în nord, în ținutul Svhjod, se găsește o stâncă. Măsoară o mie de kilometri înălțime și tot atât în lățime. O dată la o mie de ani o păsărică vine pe această stâncă să-și ascuță ciocul.

Când stâncă se va fi tocit astfel de tot, atunci va fi trecut o singură zi din eternitate.

PREGĂTIREA SCENEI

TRĂIM ÎN UMBRA UNUI SEMN DE ÎNTREBARE GIGANTIC.

Cine suntem?

De unde venim?

Încotro ne îndreptăm?

Încet, dar cu un curaj nelintit, am împins acest semn de întrebare spre linia îndepărtată, de dincolo de orizont, unde sperăm să aflăm răspunsul.

Nu am înaintat prea mult.

Știm încă foarte puține, însă am ajuns într-un punct în care putem presupune (cu un grad acceptabil de acuratețe) multe lucruri.

În capitolul de față vă voi spune (potrivit celei mai credibile presupuneri) cum a fost pregătită scena pentru apariția omului.

Dacă reprezentăm perioada de-a lungul căreia pe planeta noastră au existat condiții prielnice vieții animale printr-o linie de următoarea lungime, atunci liniuța de dedesubt indică intervalul de timp în care a trăit pe pământ omul (sau o creatură mai mult sau mai puțin asemănătoare cu omul).

Omul a fost ultimul sosit, dar cel dintâi care și-a folosit creierul cu scopul de a supune forțele naturii. Iată motivul pentru care vom studia omul, și nu pisicile, câinii, caii sau orice

alt animal, deși fiecare în felul său are în spate o evoluție istorică foarte interesantă.

La începuturi, planeta pe care trăim a fost (din câte știm în prezent) o minge mare de materie incandescentă, un norișor de fum în oceanul nemărginit al spațiului. Treptat, pe parcursul a milioane de ani, suprafața a ars complet și s-a acoperit cu un strat subțire de rocă. Pe aceste pietre neînsuflețite au căzut puhoai de nesfârșite de ploaie, tocind granitul dur și ducând praful în văile ascunse printre stâncile înalte ale pământului fumegând.

În cele din urmă a venit și ceasul când soarele a străpuns norii și a văzut această planetă mică acoperită de câteva bălti ce aveau să evolueze în maiestuoasele oceane din emisferele estică și vestică.

Apoi, într-o bună zi, s-a întâmplat marea minune. Materia moartă a dat naștere vieții.

Pe apele mării a plutit prima celulă vie.

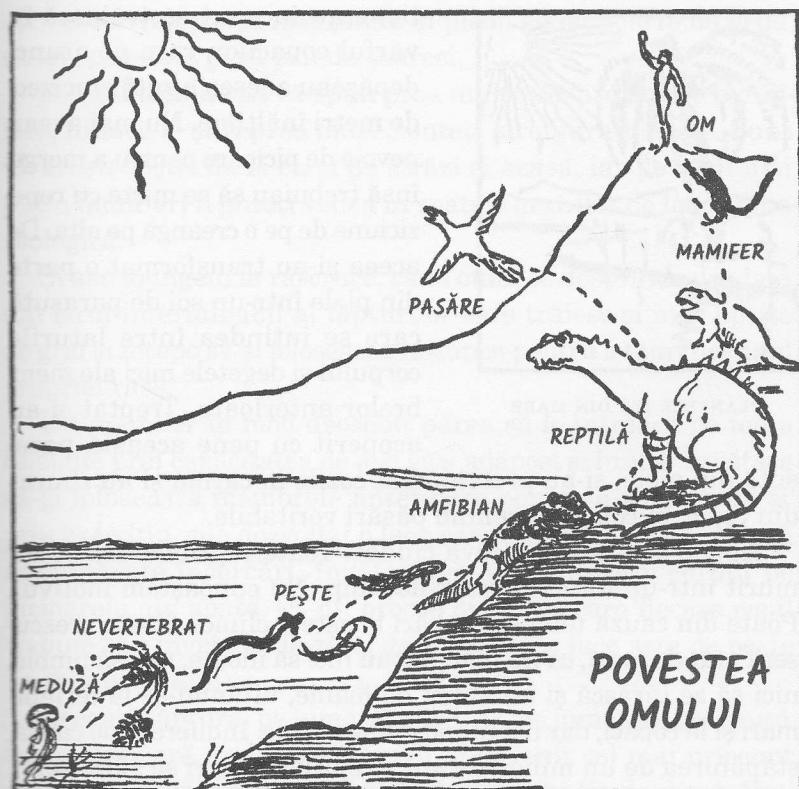
PLOUA NECONTENIT

Milioane și milioane de ani a rătăcit în voia curenților. Însă în tot acest timp și-a dezvoltat anumite deprinderi ca să poată supraviețui mai ușor pe pământul neprimitoar. Unele celule se simțeau mai bine în adâncimile întunecoase ale lacurilor și băltilor. Au prins rădăcini în sedimentele aluvionare aduse de pe vârful dealurilor și au devenit plante. Altele au preferat să se miște, le-au crescut membre articulate ciudate, ca ale scorpionilor, și au început să mișune pe fundul mării printre plante și apariții verzui asemănătoare cu meduzele. Altele (acoperite cu solzi) se bazau pe mișcări de înot pentru a se deplasa dintr-un loc în altul în căutarea hranei și, încetul cu încetul, au populat oceanul cu miriade de pești.

Între timp, plantele se înmulțiseră și au fost nevoie să-și caute alte sălașuri. Nu mai încăpeau pe fundul mării. Au ieșit șovăitor din apă și și-au găsit un nou cămin în mlaștinile și

Re... aluviuurile noroioase de la poalele munților. De două ori pe zi mareaele oceanice le acopereau cu apa lor sărată. În restul timpului plantele s-au adaptat la situația inconfortabilă și au încercat să supraviețuiască în aerul rarefiat care încoraja suprafața planetei. După secole de exercițiu, au învățat să trăiască la fel de confortabil în aer cum o făcuseră în apă. Au crescut, devenind tufișuri și copaci, iar în cele din urmă au reușit să facă flori fermecătoare ce au atras atenția bondarilor harnici și a păsărilor care le-au dus semințele în lung și-n lat, până când întreg pământul s-a acoperit cu pășuni verzi ori a fost umbrit de coroana arborilor.

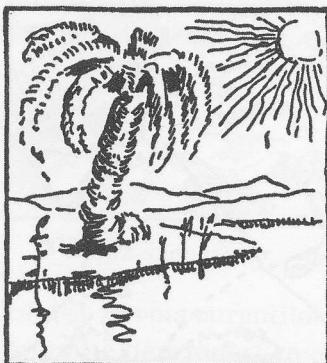
Însă și unii pești începuseră să iasă din mare și învățaseră să respire și cu plămâni, și cu branhiile. Asemenea făpturi se

APARIȚIA OMULUI

numesc amfibii, ceea ce înseamnă că pot trăi cu aceeași ușurință și pe uscat, și în apă. Prima broască care vă iese-n drum vă poate spune totul despre plăcerile dublei existențe amfibiene.

Odată ieșite din apă, treptat aceste animale s-au adaptat tot mai bine la viața pe uscat. Unele au devenit reptile (creaturi care se târasc, ca șopările) și au împărtit tăcerea pădurilor cu insectele. Ca să se poată mișca mai repede pe solul moale, și-au perfecționat picioarele și au crescut în dimensiuni până când lumea a fost populată de forme gigantice (pe care manualele de biologie le enumera cu numele de ihtiozauri, megalozauri și brontozauri) ce măsurau între zece și doisprezece metri lungime și care s-ar fi putut juca cu elefanții aşa cum se joacă o pisică adultă cu pisoi ei.

PLANTELE IES DIN MARE

șută din piele, și-au preschimbat cozile în cârmă și au zburat din copac în copac, devenind păsări veritabile.

Apoi s-a întâmplat ceva ciudat. Toate reptilele uriașe au murit într-un interval scurt de timp. Nu cunoaștem motivul. Poate din cauza unei schimbări brusăte a climei. Poate crescuseră atât de mari, că nu mai puteau nici să înnoate, nici să umble, nici să se târască și au murit de foame, uitându-se la ferigile mari și la copaci, dar neputând ajunge la ele. Indiferent de cauză, stăpânirea de un milion de ani a reptilelor mari se sfârșise.

Lumea a început să fie populată de ființe foarte diferite. Descindeau din reptile, dar se deosebeau mult de ele, deoarece

Unii membri ai familiei reptiliene au început să trăiască în vîrful copacilor, care pe atunci depășeau adesea o sută cincizeci de metri înălțime. Nu mai aveau nevoie de picioare pentru a merge, însă trebuiau să se miște cu repeziciune de pe o creangă pe alta. De aceea și-au transformat o parte din piele într-un soi de parașută care se întindea între laturile corpului și degetele mici ale membrelor anterioare. Treptat și-au acoperit cu pene această para-

Rezervări online la libris.ro

își hrăneau puii din „mamele“, adică la sânul mamei. De aceea în știință modernă aceste animale se numesc „mamifere“. Lepădaseră solzii peștilor. Nu adoptaseră penele păsărilor, ci își acoperiseră corpul cu blană. În orice caz, mamiferele și-au format caracteristici diferite ce au conferit speciei lor un avantaj semnificativ asupra celoralte animale. Femelele speciei își purtau ouăle în corp până la dezvoltarea embrionului și, spre deosebire de toate celelalte făpturi vii de până atunci, care își lăsaseră văstarele expuse primejdiiilor frigului, arșiței și atacurilor animalelor sălbaticice, mamiferele își țineau puii alături o perioadă mai îndelungată și îi ocroteau câtă vreme erau prea slabii pentru a se lupta cu inamicii. În felul acesta puii mameferelor aveau șanse mult mai mari de supraviețuire, întrucât învățau multe lucruri de la mamă, după cum știți probabil dacă ați văzut vreo pisică învățându-și pisoiii să își poarte de grijă, să își spele fața și să prindă șoareci.

Dar nu trebuie să vă spun prea multe despre aceste mamefere, fiindcă le știți prea bine. Sunteți înconjurați de ele. Sunt tovarășii voștri de zi cu zi pe străzi și acasă, iar pe verii mai puțin familiari îi puteți vedea în spatele gratiilor de la grădina zoologică.

Și așa ajungem la răscruce, când omul se desprinde deodată din șirul interminabil al făpturilor care trăiesc și mor lipsite de grai și începe să-și folosească rațiunea pentru a făuri destinul propriei rase.

Un mamifer în mod deosebit părea să le întreacă pe toate celelalte prin capacitatea de a-și găsi adăpost și hrană. Învățase să-și folosească membrele anterioare pentru a ține prada și, prin exercițiu, și-a dezvoltat o labă care semăna cu mâna. După nenumărate încercări, învățase să-și echilibreze corpul pe picioarele din spate. (E un proces dificil pe care fiecare copil trebuie să-l învețe de la zero, deși omenirea face asta de peste un milion de ani.)

Această făptură, pe jumătate primat, pe jumătate maimuță, dar superioară ambelor categorii, a devenit cel mai priceput vânător și reușea să-și asigure traiul în orice tip de climă. Pentru mai multă siguranță, de obicei se deplasa în grupuri. A

Respect pentru învățat să scoată mărâituri ciudate pentru a-și avertiza puii de apropierea primejdiei și, după sute de mii de ani, a început să întrebuișteze aceste sunete guturale în scopul comunicării.

Chiar dacă nu prea vine a crede, creaatura asta a fost primul vostru strămoș „antropoid“.